

УДК 379.85

Дмітрієв С.В.

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОЛЕШКІВСЬКИХ ПІСКІВ

В даній роботі розглядається унікальне природне явище – Олешківські піски, шляхи використання екстремальних умов та ресурсів цієї напівпустинні для розвитку туризму та рекреації, а також нетрадиційних видів спорту.

Ключові слова: рекреація, туризм, джиппінг, сендбордінг, національний природний парк.

В данной работе рассматривается уникальное природное явление – Алёшковские пески, пути использования экстремальных условий и ресурсов этой полупустыни для развития туризма и рекреации, а также нетрадиционных видов спорта.

Ключевые слова: рекреация, туризм, джиппинг, сэндбординг, национальный природный парк.

Aleshkovsky desert, - the unique phenomenon, the way of it's exploitation for tourism and recreation, and also for nontraditional are observed in this article.

Key words: recreation, tourism, jeeping, sandboarding, national park.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Здобуття Україною державної незалежності поставило необхідність щодо відтворення у світі образу сучасної України в усій його повноті, у тому числі й з точки зору її привабливості для туристів з усього світу. Потрібен був певний час для створення організаційних, економічних, політичних та наукових засад для відродження галузі туризму в Україні, яка на початку 90-х років опинилася у занепаді.

В сучасному світі туризм є одним із найпомітніших суспільних феноменів, який органічно поєднує в собі могутню індустрію, що виготовляє різноманітний туристський продукт, різноманітні, з

багатовіковою традицією, інститути гостинності, помітний сектор ринкового економічного простору, надзвичайно багату рекреаційну сферу людського життя, в якій відбувається розширене оновлення та відтворення сил особистості, впливовий чинник та практичний канал «народної дипломатії». Як екологічно чиста індустрія, туризм йде врівень з галузями, що конкурують з ним, у створенні доданої вартості, але якщо він розвивається раціонально і враховує місткість туристських об'єктів, то завдає значно меншої шкоди природному середовищу та населенню. За самою своєю природою туризм поєднує створення добробуту та розвиток міжнародних економічних відносин, скорочення різниці рівнів життя та турботу про навколишнє середовище у місцях туристської активності. Загальноновизнана роль туризму в економіці, зокрема у бюджетному господарстві країни.

Українські землі багаті своєю природою, культурною спадщиною, музеями та осередками культури. Всім відомі Києво-Печерська лавра та Софіївський собор, стара частина Львова, Крим зі своїми чудовими пляжами та лікувальними грязями та Карпати – відомий у Європі горнолижний осередок в Україні. Та мало хто знає, що Україна володіє унікальними природними ресурсами – піщаними пустельними комплексами, які не зустрічаються більше ніде в Європі. Саме так, Олешківські піски визнанні єдиною пустелею в Європі, і хоча пустелею її назвати тяжко, бо це лише напівпустеля, але в цих пісках лежить величезний потенціал для розвитку як традиційних, так і нетрадиційних та екстремальних видів туризму та рекреації.

Олешківські піски – найбільший піщаний масив у Європі, розташований за 30 км на схід від міста Херсон у Цюрупинському районі, біля узбережжя Чорного моря. У діаметрі піски мають розмір близько 15 км. Простягаються піски від Нової Каховки до Кінбурнського півострова. Власне дніпровські піски займають площу 161 200 га, а з міжаренними землями – 210 000 га. Назва походить від старої (до 1925 р.) назви міста Цюрупинськ – Олешки[3]. Олешківські піски являють собою першу надзаплавну терасу Дніпра, складаються з 7 арен — Основ'янської, Козачо-Лагерської, Олешківської, Збуріївської, Іванівської, Виноградівської та Кінбурнської, які відокремлені одна від одної вузькими долиноподібними зниженнями. Всі арени мають горбисту поверхню. Коливання висот на незначних відділах досягає 15-20 м. Горби, ували, зниження (саги), орієнтовані в основному у північно-східному напрямі. В міжаренних зниженнях лежать озера, солончаки. Погорбований рельєф Олешківських пісків виник в результаті інтенсивних процесів вітрової переробки піщаних відкладів, залишених річковими потоками. На відносно родючих шаруватих пісках та суглинках формувалися складні субори з сосни, берези, дуба та груші, підлісок — з ліщини і бузини. Опис таких лісів належить ще Геродотові, який відвідав цю місцевість 2400 років тому і назвав її Гілеєю, що означало по-грецькому полісся або олешшя. Під впливом господарської діяльності людини ліси в XIII-XVIII ст. були

знищені. Еоловий рельєф сформувався за умов відсутності лісів. У нинішньому своєму вигляді з'явилися порівняно недавно. У низинах Дніпра піски існували завжди, але їх просування стримував покрив степової рослинності. У ХІХ ст. сюди почали завозити овець (один лише барон Фальц-Фейн, засновник заповідника Асканія-Нова, володів величезними отарами до мільйона голів) які знищили траву, звільнили піски, а вітрова ерозія дала їм можливість розширюватися.

Закріплення пісків та освоєння їх почалося з 1834 р. За словами П. Костичева, який вивчав Олешківські піски у 1880-х рр., не більше ніж за сто років до того часу Олешківські піски були суцільно закріплені рослинністю, місцями деревами[2]. Результативні спроби закріплення Олешківських пісків та агротехніку масового лісорозведення запропонував 1951 р. академік П.Погребняк. Цілинні піщані степи збереглися лише на Іванівській та Кінбурнській аренах, де сформувалися дернові та чорноземовидні ґрунти. В рослинному покриві переважають типчак піщаний, ковила, пирій, полин, молочай та інші. Серед саг трапляються заболочені блюдцеподібні зниження на місці озер, що заросли, поміж піщаних горбів багато невеликих березово-дубових, осокових та вільхових гаїв. Значні площі Олешківських пісків зайняті насадженнями сосни [3].

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як аналізувати, які види рекреаційного природокористування доцільно розвивати в Олешківських пісках, слід дослідити ресурсну базу цього унікального природного явища. Тож, почнемо з флоро-фауністичних туристсько-рекреаційних ресурсів, які можуть бути використанні для розвитку фотосафарі та раціонального мисливства.

Отже, серед рослинності тут зустрічається степове різнотрав'я, а саме, ковила, типчак, полин, які характерні для природної зони степів. Окрім цього, Олешківські піски прославленні ще й тим, що тут знаходиться найбільші штучні насадження дерев в Європі. Серед породного складу дерев найбільше представленні сосни та берізки, які зустрічаються у так званих «оазах». Останні, тобто оази, зустрічаються доволі часто, даючи прихисток спраглим та втомленим туристам. В таких оазах є тінь але немає вітру. Де-не-де росте козелець – унікальна трава, корінь якої вгамовує спрагу і до певної міри може втамувати і голод. Старожили навколишніх міст розповідають, що під час голодомору люди виживали завдяки цій унікальній траві.

Серед представників тваринного світу тут зустрічаються ящірка піщана, полоз жовточеревий, сліпак піщаний, тушканчик трипалій, їжак вухатий, хохуля, ховрах, бабак, тушканчик, хом'ячок сірий, дикий кролик, вовк, лисиця, перев'язка і тхір степовий, куниця кам'яна, козуля. Серед птахів тут можна побачити канюка, луня степового, журавля степового, дрохву, сову болотяну та жайворонка степового. В нечислених озерцях та лужах зустрічається ропуха зелена та жаба озерна. Слід також взяти на замітку, що в Олешківських пісках розповсюджено багато видів тварин занесених до «Червоної книги України», а саме, тушканчик великий,

ємуранчик та сліпак піщаний, полоз леопардовий, вечірниця (мала та велика). Велике значення для рекреації має і рельєф даної місцевості. Олешківські піски – це почленована територія із великою кількістю піщаних горбів, які називаються «кучугурами». Ці кучугури не перевищують 10 метрів у висоту; більшість з них пологі, але зустрічаються і круті. З огляду на останній факт, ми б запропонували використовувати їх для занять сендбордінгом, який в останній час набуває все більшої популярності. Сендбордінг – це вид рекреаційної активності та спорт, в якому використовується дошка, схожа на ту, що використовують у сноубордінгу. На відміну від сноубордінгу, спортсмен, що займається сендбордінгом з'їздить вниз по піщаному пагорбу, дюні або схилу, долаючи можливі перепони. Хоча ми і розуміємо, що такий вид відпочинку на території Олешківських пісків не може набрати значного поширення в світі (через невелику висоту кучугурів та їх пологий уклін), але, з точки зору регіонального та державного значення сендбордінг міг би стати непоганою альтернативою Карпатам у теплий період року. Крім цього, сендбордінг для українців – це новий та екзотичний вид рекреаційної діяльності. Зважаючи на вищеописані факти, Олешківські піски можуть бути використані як осередок розвитку джиппінгу (джиппінг – екстремальний вид відпочинку й туризму, що полягає в проходженні туристичних маршрутів по бездоріжжю на автомобілях (джипах або позашляховиках)) та мотоспорту.

Наявність на території Олешківських пісків предметів матеріальної культури людини різних епох – від палеоліту до середньовіччя – дозволяє заключити, що вона була більш заселена людиною у минулому, ніж сьогодні. Найбільше залишків цих культур відомо для Козачелазерської арени. На Козачелазерській ділянці запроєктованого національного парку «Олешківські піски» був зібраний під час археологічних досліджень певний матеріал, який свідчить про існування на цій території поселень від палеоліту до часів Київської Русі. Залишки матеріальної культури доісторичної людини на Олешківських пісках знаходили А.І. Піотровський, В.І. Крокос, П.І. Луцький, В.І. Гошкевич та ін. А.І. Піотровський повідомляє про знахідки черепків глиняного посуду, ножеподібні пластинки, скребки кремнієві наконечники стріл та інші вироби з кремнію, які вчені відносять до часів палеоліту. На Козачелазерській ділянці були зібрані ножеподібні пластинки та різці, скребки мікроліти з кремнію епохи мезоліту. На території природного парку зустрічаються ділянки, на яких були знайдені уламки посуду та знаряддя праці епохи Енеоліту. На арені були зібрані різноманітні за орнаментом та формою черепки глиняного посуду. Посудини черепків були виготовлені людиною, яка жила на цій території у міднокам'яний вік.

Можна передбачити, що у ті далекі часи енеоліту рельєф території був спокійнішим. Він був горбистим з окремими грядами голих горбів, крупними котловинами та більш глибокими сагами[5]. У цих котловинах

зростали мішані ліси з переважанням листяних видів дерев із чагарниковим підростом. На горбах зустрічався деревостій борового типу, головним чином із сосни звичайної. Людина облаштовувала своє помешкання у котловинах та більш густих куртинах лісу. Цим пояснюється знахідка кремнієвих черепків по сусідству через 200-300 м [3]. Стоянки були короточасними і сезонними або існували протягом кількох сезонів. У випадку довшого перебування людей на одному місці накопичення залишків кремнієвих знарядь, черепків та ядер залишилося б більше. Наявність ядер, головок від ядер дозволяють вважати, що кремнієві знаряддя вироблялися на місці. Про існування стоянок людей в епоху бронзи свідчать незначні знахідки матеріальної культури, зокрема кам'яної сокири з просверленим отвором. У залізному віці на території арени існували стародавні майстерні з видобутку заліза. Оскільки для залізоіндустрії необхідно було багато деревного вугілля, можна казати про значні запаси деревини на цій території. Стародавні залізотоварельні «майстерні» розташовувалися також уздовж країв арени. На краях арени, на товщах похованого ґрунту, були знайдені стародавні багаття, навколо яких знаходили шлаки. Останнє говорить про те, що давні мешканці Козачелазерської арени могли на місці виробляти залізо. Вугілля завжди знаходили на залишках похованого ґрунту. В одному випадку в 2 км від краю арени вугілля залягало вертикально півкругом, радіус якого був 20 см. У пісках зустрічаються брудно-буро-жовті, теракотові та цегляного кольору черепки грецьких амфор античного часу. Археологи відмічають чисельні знахідки наконечників скіфських бронзових стріл. Були також знайдені: залізний ніж, бронзові прикраси від кінської збруї, бронзові пряжки, шила, залишки бронзового дзеркала та уламок скіфського котла, бусини скіфсько-сарматських часів та інкрустовані бусини римських часів. Знайдений бронзовий наконечник поясу датується середньовіччям. На окраїні арени у 1952 р. біля с. Раденське була знайдена мідна монета часів Київської русі. На території Козачелазерської арени знайдені також уламки глиняних козацьких курильних трубок.

Найбільша кількість стоянок на окраїнах протягом багатьох тисячоліть, свідчить про більшу густоту заселення периферії арен, ніж її внутрішніх масивів. Оселятися людині було вигідно на межі лісу та степу, тому що у цих двох типах рослинності були кращі умови для існування об'єктів полювання, а в лісах давня людина могла будувати собі помешкання та зігріватися багаттям. Сьогодні розподіл населених пунктів зберігається таким самим, як і тисячі років тому [5].

Національний природний парк «Олешківські піски» (далі – Парк) створений відповідно до Указу Президента України від 23 лютого 2010 р. № 221 «Про створення національного природного парку «Олешківські піски», є об'єктом загальнодержавного значення. Парк розташований на території Голопристанського, Цюрупинського районів та Новокаховської міської ради Херсонської області. Парк створено з метою збереження цінних природних територій та історико-культурних об'єктів, що мають

важливе природоохоронне, наукове, естетичне, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення. Основними напрямками провадження рекреаційної діяльності на території Парку є:

- створення умов для організованого та ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони природних комплексів та об'єктів;
- забезпечення попиту рекреантів на загальнооздоровчий, культурно-пізнавальний відпочинок, туризм, любительське та спортивне рибальство, відповідно до режиму території Парку тощо;
- обґрунтування і встановлення допустимого рівня антропогенного навантаження, у тому числі, зумовленого провадженням рекреаційної діяльності, на територію, природні комплекси та об'єкти Парку;
- організація рекламно-видавничої та інформаційної діяльності, екологічної просвіти серед відпочиваючих, туристів у межах території Парку;
- сприяння формуванню у рекреантів та місцевих жителів екологічної культури, бережливого та гуманного ставлення до національного природного надбання. Рекреаційна діяльність здійснюється Парком, із забезпеченням:
- створення і функціонування рекреаційної інфраструктури;
- організації та інфраструктурного облаштування туристичних та екскурсійних маршрутів, еколого-освітніх стежок;
- координації діяльності Парком суб'єктів рекреаційної діяльності незалежно від форми власності та підпорядкування з огляду на використання природних та історико-культурних ресурсів у межах території Парку;
- створення і ведення інформаційного банку даних щодо рекреаційних закладів, які розташовані в межах території Парку;
- участі у вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, з'їздах, семінарах, присвячених питанням розвитку рекреації;
- вивчення, узагальнення та впровадження вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо організації рекреаційної діяльності[1].

На сьогодні створюється туристична інфраструктура в національному природному парку «Олешківські піски» (площею 8020,36 га). Так, державним підприємством «Цюрупинське лісомисливське господарство» з метою ознайомлення туристів з унікальною для цієї частини світу місцевістю (пустелею «Олешківські піски») розроблені два пішохідних маршрути і два автомобільних маршрути (визначена вартість екскурсії за часом та з урахуванням послуг інструктора (лісника), транспортних послуг тощо), облаштовуються рекреаційні зони. Наразі виготовляються буклети і проводиться рекламна кампанія на загальнодержавному та міжнародному рівнях, налагоджується співпраця та

укладання договорів з туристичними фірмами по проведенню екскурсій по «Олешківській пустелі». Наразі розробляється новий туристичний маршрут під назвою «Сафарі по Олешківським піскам – вже встановленні дві обзорні площадки та прокладуються зручні під'їзні шляхи до Олешківських пісків. Розробники маршруту сподіваються на великий потік туристів екстремалів – до 150 – 200 чоловік на день. Нажаль, маємо констатувати певні недоліки розвитку Олешківських пісків, як об'єкту рекреаційного природокористування. Інфраструктура Національного природного парку, як і всіх Олешківських пісків, погано розвинена. Погані під'їзні шляхи, відсутність закладів розміщення (якщо не приймати до уваги декілька садиб та хат, де можуть розмістити невелику кількість туристів), недостатня кількість кваліфікованих працівників парку та екскурсіводів, поганий сервіс. Але це і не дивно, зважаючи на те, що даний Національний парк був утворений відповідно до Указу Президента України лише на початку 2010 р. На даний момент не існує навіть повної карти парку, а більшість території Олешківських пісків непридатна для рекреаційного використання, у наслідок того, що ще й досі трапляються нерозірванні бомби, які залишилися тут ще з часів «Херсонського полігону».

Висновки. Олешківські піски мають значний рекреаційно-туристський потенціал, який може зіграти одну з ключових ролей в розвитку екстремального відпочинку в Україні. Щоб досягти цього треба провести ряд заходів для приваблення туристів: розчистити територію від нерозірваних бомб, створити належну інфраструктуру, провести рекламу даного регіону.

1. Указ Президента України від 23 лютого 2010 року № 221 "Про створення національного природного парку «Олешківські піски».

2 Географический журнал, 2 выпуск, 1880 г.

3. Інформація про Олешківські піски – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oda.kherson.ua>.

4. Загальна інформація про Олешківські піски – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.

5. Інформація про історію Олешія – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukraina.turmir.com>